

GONDOLATOK A MAGYAR KÖZGAZDASÁGTANRÓL (INTERJÚ PALÁNKAI TIBOR AKADÉMIKUSSAL, A BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM EGYETEMI TANÁRÁVAL)

– Hogyan értékelhető a magyar elméleti közgazdaságtan teljesítménye az elmúlt 25 évben és napjainkban?

– A Corvinus Egyetemnek 45 éve vagyok oktatója. Azóta már a harmadik nevét viseli. Mindegyik korszakára az volt a jellemző, hogy minőségi közgazdászképzés folyt falai között. Ez a minőség időnként volt jobb, vagy rosszabb, de mindig megütötte azt a szükséges minimális színvonalat, amelynek birtokában egyáltalán közgazdászképzésről lehet beszélni. Diplománk konvertibilis volt, ami azt jelentette, hogy többnyire külföldön is jól boldogultak vele. Nem kellett soha szakmai kisebbséget éreznünk. Megtanalultuk és megtanítottuk mind azt az elméleti és módszertani ismeretet, ami a szakmához szükséges volt. Az olyan alaptárgy, mint a politikai gazdaságtan ugyan erősen ideologizált és politizált volt, de az elmélettörténet jóvoltából elsajátítottuk más iskolák elméleti rendszerét is. Mindig magas színvonalú volt a statisztikaoktatás, s nőtt a matematikai ismeretek szerepe a közgazdaságtanban.

A magyar közgazdasági elmélet mindig követő, értékelő, adaptáló jellegű volt. Nincs olyan közgazdasági iskola, ami Magyarországhoz fűződne, de mindig voltak közgazdászaink, akik jól ismerték, mi történik a világban, s a különböző irányzatokat igyekeztek alkalmazni a magyar valósághoz. Adam Smith vagy Friedrich List már saját korában ismert volt Magyarországon, s a gazdaságpolitikai alkalmazásban az elsők között Széchenyi István vagy Kossuth Lajos nevét említhetjük.

– Milyen viszonyban van az elméleti közgazdaságtan és a gazdaságpolitikai gyakorlat Magyarországon?

– A magyar közgazdaságtudományi gondolkodás mindvégig erőteljesen reformorientált volt. Ez jellemezte a XIX. század első felében az ún. reformkort, de ugyanez mondható el a dualizmus koráról vagy utóbb az 1960-as évekkel kezdődő időszakról. A reformorientáltság alapja a magyar gazdaság és társadalom fejlődésének „megkésettsége”, lemaradása, s a külső tényezőknek mindenkor sajátosan kiszolgáltatott jellege volt. A magyar modernizációs törekvések félsikeressége többnyire nem a teendők fel nem ismerésén, a reformok gyenge szakmai megalapozottságán, hanem sokkal inkább a kedvezőtlen politikai feltételeken, a rossz kompromisszumokon, a politika úttévesztésén múlt.

Az 1940-es évek végétől a sztálinista-rákosista korszak a magyar elméleti közgazdaságtanban súlyos cezúrát és vákuumot teremtett. A reformgondolatok már 1953 után megjelentek, és az 1960-as évek elejétől nemzetközileg is figyelemre méltó reformközgazdaságtan fejlődött ki. Hosszú listát lehet felsorolni, kik voltak a legprominensebb képviselői (Berend T. Iván, Jánossy György, Kornai János, Liska Tibor, Máriás Antal, Nagy Tamás, Varga István, Vajda György, és sokan mások). Hogy a magyar reformkísérletekben milyen szerepe volt a közgazdasági elméleti gondolkodásnak, s milyen a politikai tényezőknek, ennek elemzése nem férne a jelenlegi beszélgetés kereteibe. Az is hosszabb elemzést igényelne, ha ennek a reformgondolkodásnak az evolúciós ívét próbálnánk leírni. Hogyan is jutott el az óvatos reformoktól a „Fordulat és reform-

hoz”, a „reformok reformjához”, majd pedig az áttöréshez az 1980-as évek közepére, ahhoz a megállapításhoz, hogy az adott rendszer gyakorlatilag megreformálhatatlan. Aligha tagadható, hogy a rendszerváltásnak egyik, bár gyakran kisebbített tényezője volt az a reformközgazdaságtan és mozgalom, amely a MSZMP-n belül is jelentős képviselőkkel (Nyers Rezső, Fehér Lajos és mások) rendelkezett.

Ez a reformszellem a magyar közgazdászképzésnek is erőssége volt. Az egyetem oktatási reformjai szoros összefüggésben álltak a reform-gondolkodással, s ez a képzés színvonalában is kifejezésre jutott. A reformfolyamat érintette a politikai gazdaságtan oktatását is, s már az 1970-es évek végétől olyan tankönyv kidolgozására került sor (Szabó Katalin, Zelkó Lajos és mások nevéhez fűződően), amely szakított az addig tabuként őrzött szocialista és kapitalista politikai gazdaságfelosztással. Hasonló jelentősége volt a világgazdaságtanban az egy világgazdaság felfogása oktatásának, ami szakított a szovjet blokkban uralkodó két világgazdasági rendszer leegyszerűsítő koncepciójával. Már az 1970-es évektől bekerült a világgazdasági kutatások és az oktatás tematikájába a globális problémák elemzése, ami erős bírálatot váltott ki néhány szocialista ország közgazdaszai részéről, bár a hazai pártvezetés ezeket a gondolatokat nem nyilvánította ellenzékinek. A globális problémákról olyanok írtak, mint Bognár József, Kádár Béla, Simai Mihály, Szentés Tamás és sokan mások. A modern menedzsment és marketing ismeretek egyre inkább részévé váltak az egyetem oktatási programjának.

A közgazdaságtani oktatásba egyre inkább bekerültek a közgazdaságtan fő nemzetközi áramlatai (mikro- és makro-ökonómia), s ilyen értelemben megkockáztatható, hogy az egyetemi oktatásban a „rendszerváltásra” hamarabb került sor, mint a politikában. Egyetértek azzal, hogy a magyar közgazdaságtudomány 1990 után ismét a nemzetközi áramlatok fő sodrába került.

Nem változott meg ugyanakkor követő, értékelő jellege, miközben az adaptációval már problémák voltak. Az 1990 utáni időszak a „washingtoni konszenzus” diadalmenetének az időszaka volt, s a magyar rendszerváltás is, hasonlóan a régió többi országához ennek a szellemében történt. Magyarországon jelentős „tranzitológiai” irodalom született, s hosszú lenne azoknak a listája, akik ebben szerepet vállaltak (Csaba László, Kádár Béla, Kornai János, Lengyel László, Petschnig Mária Zita, Szentés Tamás, Tardos Márton stb.) Született ugyan több kritikai elemzés, amely szerint lehetett volna esetleg másként csinálni, s lehetett volna az átalakulás költségeit és fájdalmát csökkenteni, de releváns, az ország tényleges igényeinek megfelelő stratégia kidolgozására nem került sor. A kérdés így utólag mindenképpen történelmietlen.

– Bírálható-e a gazdaságpolitikai gyakorlat azzal, hogy figyelmen kívül hagyja az elméleti közgazdaságtan legújabb felfedezéseit, gondolok itt az elmúlt tizenöt év Nobel-díjasainak munkásságára?

– Ellentétben a nemzetközi irodalommal (például a Nobel díjas Stiglitz munkásságáról) számos kérdésben az utólagos vita is elmaradt. Például a „piac” és a „szabályozás” hívei továbbra is elbeszélnek egymás mellett. Továbbra is hitviták folynak valamelyik üdvözítő voltáról, s elmarad az előnyök és a hiányosságok mindkét oldalú érdemi összevetése.

Ennél sokkal nagyobb bajnak látom, hogy a magyar közgazdaságtudomány – főként az 1990-es évek második felétől – ismét elideologizálódott és átpolitizálódott. A hivatalos marxizmus-leninizmus hála istennek a múlté, de mára sajnos a többpárti

„udvari közgazdaságtan” lépett a helyébe. A tudományosság alárendelődik a napi politikának, s a viták a politikai székértáborok között folynak. A rendszerváltás egyik alapkérdése az árak liberalizálása és piaci alapra helyezése volt. Semmilyen közgazdasági vagy szociális megfontolás nem indokolta, miért kell éppen a gázárakkal kivételt tenni. A kérdés a populista demagógia áldozatává lett, s általam nagyra becsült tanult kollégáim is beálltak a sorba. Olyanok, akik esetenként egetverő szakmai bornírtságok bizonygatását is vállalják, úgy, hogy közben komolyan érvelnek mellettük. Ami ennél is rosszabb, hogy olyan ördögi kör alakul ki, ami az értelmes szakmai érvelést is politizálja, s a más nézetek képviselőjét egyszerűen besorolja az „ellenség” körébe. Így aztán sokan nem vállalkoznak érdemi kritikai megnyilvánulásra, mert véleményüket és érveiket mások olyasmire használhatják, ami a vitázónak távol áll a szándékától. Így nincs más, mint az öncenzura. Nem szűnt meg az egyes nézetrendszerek apológiája, abszolutizálása, az egyetlen üdvözítőként való kikiáltása. Sajnos ettől az egyetemi oktatás körüli viták sem maradtak mentesek.

Tudom, ez meglehetősen kiábrándító bizonyítvány tudományunkról, de nem véletlen a társadalomtudományok romló megítélése, s a háttérbe szorulása más tudományokkal szemben.

Az összkép persze nem annyira rossz. Beszélhetünk néhány empirikus, alkalmazott, a gazdaságpolitikát megalapozó kutatásról, például ilyenek az innovációról, vagy a versenyképességről, a kisvállalatokról, vagy az integráció-érettségről folytatott kutatások. Figyelemre méltó tanulmányok készültek az elmúlt években például a globalizáció kérdésében Simai Mihály, Szentés Tamás, Hoós János vagy Bogár László tollából. Hogy ezek nem kaptak itthon sem különösebb figyelmet, nem annyira a színvonaluknak, mint inkább a tudományos élet és vitakultúra csökevényes voltának tulajdonítható.

– *Simai Mihály legutóbb azt nyilatkozta, hogy Magyarország közepes fejlettségű ország, ami veszélyzónának tekinthető, mert állandóan jelen van a lecsúszás lehetősége. Azt állította, hogy ebből kitörés csak a kutatás és a fejlesztés támogatásának ugrászerű növelésével lehetséges. Mi a véleménye Simai Mihály tételéről?*

– Simai Mihály értékelésével a magyar gazdaság sebezhetőségéről teljes mértékben egyetértek. A magyar gazdaság globális integrációja felemás, s a strukturális problémák a hazai kis és közepes vállalati szektor rossz versenyképességével, az államháztartási reform elmaradásával, a külgazdasági-integrációs stratégiák hiányával egyaránt magyarázhatók. Simai Mihállyal szemben ugyanakkor talán kisebb hangsúlyt adnék a „közepes fejlettségi státuszunknak”, sebezhetőségünknek önmagában ebből nem szükségszerűen kellene következni.

T.L.

